

ROZWIJANIE KOMPETENCJI KLUCZOWYCH UCZNIÓW W PROCESIE EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ

Redakcja naukowa

Janina Uszyńska-Źarmoc

Barbara Dudel

Małgorzata Głoskowska-Sołdatow

© Copyright by Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013

Recenzent:

prof. zw. dr hab. Bogusław Śliwerski

Redakcja wydawnicza:

Beata Bednarz

Opracowanie typograficzne:

Anna Bugaj-Janczarska

Projekt okładki:

Ewa Beniak-Haremska

Wydanie publikacji dofinansował Wydział Pedagogiki i Psychologii
Uniwersytetu w Białymstoku.

ISBN 978-83-7850-087-2

Oficyna Wydawnicza „Impuls”

30-619 Kraków, ul. Turniejowa 59/5

tel./fax: (12) 422 41 80, 422 59 47, 506 624 220

www.impulsoficyna.com.pl, e-mail: impuls@impulsoficyna.com.pl

Wydanie I, Kraków 2013

Spis treści

Wprowadzenie 7

Część I

Kompetencje kluczowe jako warunek i wynik uczenia się przez całe życie

Rozdział 1

Istota i rodzaje kompetencji kluczowych (*Barbara Dudel*) 13

Rozdział 2

Konstruktywizm poznawczy i społeczny jako podstawa teoretyczna nabywania kompetencji kluczowych (*Małgorzata Głowska-Sołdatow*) 27

Rozdział 3

Uczenie się dzieci jako warunek ich rozwoju i nabywania kompetencji kluczowych (*Janina Uszyńska-Jarmoc*) 41

Część II

Rozwijanie kompetencji kluczowych w przedszkolu i szkole

Rozdział 4

Porozumiewanie się w języku ojczystym (*Małgorzata Głowska-Sołdatow*) 57

Rozdział 5

Porozumiewanie się w językach obcych (*Grażyna Erenc-Grygoruk*) 73

Rozdział 6

Kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne uczniów klas młodszych (*Barbara Dudel, Jolanta Szada-Borzyszkowska*) 95

Rozdział 7	
Kompetencje informatyczne (<i>Elżbieta Hałaburda</i>)	111
Rozdział 8	
Kompetencja uczenia się (<i>Janina Uszyńska-Jarmoc</i>)	127
Rozdział 9	
Kompetencje społeczne i obywatelskie (<i>Anna Kienig</i>)	143
Rozdział 10	
Inicjatywność i przedsiębiorczość (<i>Emilia Jakubowska</i>)	159
Rozdział 11	
Świadomość i ekspresja kulturalna (<i>Zofia Redlarska</i>)	173
Rozdział 12	
Dbanie o zdrowie i sprawność fizyczną (<i>Katarzyna Nadachewicz</i>)	189

Część III

Nauczyciel XXI wieku – wybrane aspekty działalności edukacyjnej

Rozdział 13	
Rodzaje interakcji wychowawczych w procesie uczenia się dziecka (<i>Elżbieta Jaszczyszyn</i>)	201
Rozdział 14	
Praca zindywidualizowana z dziećmi o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych (<i>Jolanta Szada-Borzyszkowska</i>)	217
Bibliografia	233

Wprowadzenie

W XXI wieku warto krytycznie oceniać oferty edukacyjne, które pojawiały się w przeszłości. Mimo że wiele z tych propozycji stanowiło przełomowe rozwiązania w praktyce edukacyjnej, to jednak potrzebne jest wyznaczanie w edukacji nowych horyzontów wynikających z diagnozy stanu rzeczywistego lub prognoz dotyczących rozwoju cywilizacji. W pedagogice podkreśla się konieczność zmiany myślenia o oczekiwanych kompetencjach współczesnego człowieka jako efektu przemierzania edukacyjnego szlaku. Zbigniew Kwieciński (2007) zauważa:

[...] Współczesność nieustannego kryzysu wymusza wzór człowieka, który może sprostać okolicznościom i zadaniom. Człowieka pełnomocnego – o ukształtowanych kompetencjach intelektualnych do formułowania i rozwiązywania nowych, trudnych zadań, człowieka mądrego, odpowiedzialnego, współczulnego i zdolnego do solidarnego współdziałania, zdolnego do radzenia sobie na coraz trudniejszym rynku pracy, umiejącego krytycznie wybierać z wielorakich i migotliwych ofert kulturalnych wedle uniwersalnych wartości i zasad.

Jeżeli za słuszne przyjmujemy wymienione cechy współczesnego człowieka, to następnym krokiem jest myślenie o sposobach kreowania przestrzeni edukacyjnej sprzyjającej ich rozwijaniu już od początku edukacji.

Publikowane w ostatnich latach raporty dotyczące stanu edukacji, m.in. *Społeczeństwo w drodze do wiedzy – Raport o stanie edukacji 2010* (Federowicz, 2011), *Młodzi 2011* (Szafraniec, 2011) czy *Nowe perspektywy. Nauki społeczne dla gospodarki* (2011), wskazują na pilną potrzebę dokonania zmian w systemie edukacji w jej podwójnym – społecznym i ekonomicznym – wymiarze. Problematyka zmian w zakresie treści nauczania i uczenia się w szkole znalazła swoje odzwierciedlenie w dokumentach unijnych: Zaleceniach Parlamentu Europejskiego i Rady Europy (2006/962/WE). Określono w nich nowe umiejętności podsta-

wowe zdobywane w procesie uczenia się przez całe życie, stanowiące główny element działania Europy w obliczu globalizacji oraz przejścia do modelu gospodarki opartej na wiedzy. Państwom członkowskim zaproponowano ofertę rozwijania kompetencji kluczowych dla wszystkich ludzi w ramach strategii uczenia się przez całe życie, w tym strategii osiągnięcia powszechnej alfabetyzacji. W tym celu opracowano dokument *Kompetencje kluczowe w uczeniu się przez całe życie – Europejskie ramy odniesienia*, w którym kompetencje są definiowane jako wykorzystanie wiedzy, umiejętności i postaw odpowiednio do sytuacji. Podkreśla się, że kompetencje kluczowe są tymi, których wszystkie osoby potrzebują do samorealizacji i rozwoju osobistego, bycia aktywnym obywatelem, integracji społecznej i zatrudnienia. Przyjmując taki punkt widzenia, wyodrębniono osiem kompetencji kluczowych: porozumiewanie się w języku ojczystym, porozumiewanie się w językach obcych, kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne, kompetencje informatyczne, umiejętność uczenia się, kompetencje społeczne i obywatelskie, inicjatywność i przedsiębiorczość, świadomość i ekspresja kulturalna (Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 roku). Wszystkie te kompetencje uważane są za jednakowo ważne, ponieważ każda z nich może przyczynić się do udanego życia w społeczeństwie wiedzy.

Cechy współczesnego świata i wyzwania stojące przed edukacją początkową dziecka zrodziły pomysł napisania tej książki. Powstała z myślą o studentach – przyszłych nauczycielach, a także nauczycielach już pracujących w szkołach podstawowych, którzy chcą być coraz lepiej przygotowani do krytycznej refleksji nad współczesną edukacją, a jednocześnie sprostać jej aktualnym wyzwaniom. Przedmiotem tej monografii są wybrane problemy rozwijania kompetencji kluczowych w procesie edukacji elementarnej – w przedszkolu i szkole.

Zamiarem autorów jest ukazanie czytelnikom istoty kompetencji kluczowych, warunków i możliwości ich rozwijania w pracy z dzieckiem. Przedstawiono autorskie rozwiązania organizacyjne i programowe w edukacji początkowej – nowatorskie w odniesieniu nie tylko do treści, ale także do form i metod pracy z dziećmi w sferze rozwijania kompetencji kluczowych. Zmiana w podejściu do metod realizacji treści edukacji początkowej wyraża się w przyjęciu postulatów psychologii i pedagogiki konstruktywizmu poznawczego i społecznego.

Książka składa się z trzech części. W pierwszej, która ma charakter teoretyczny, omówiono źródła, konteksty oraz warunki i sposoby stymulowania rozwoju poszczególnych składników kompetencji kluczowych. Metody stosowane przez nauczyciela w procesie stymulowania rozwoju kompetencji kluczowych osadzono we współczesnych teoriach edukacyjnych. Zaakcentowano szczególną rolę kompetencji uczenia się w procesie nabywania wszystkich pozostałych kompetencji kluczowych.

W części drugiej przedstawiono określone przez Parlament Europejski kompetencje kluczowe, odnosząc je do oczekiwanej wiedzy, umiejętności i postaw

dzieci w młodszym wieku szkolnym. Implikacje praktyczne omówione w tej części wynikają z podstawowych założeń pedagogiki konstruktywizmu poznawczego i społecznego. W kolejnych rozdziałach, które poświęcone są poszczególnym kompetencjom kluczowym, uwzględniono podobne perspektywy analizy. W wyniku tego treści w nich zawarte stały się względem siebie komplementarne. Poszczególni autorzy rozdziałów tej części publikacji koncentrują się na nieco innych aspektach omawianego zjawiska, ale głównym celem wszystkich jest pokazanie, jak można wspomagać dziecko w procesie zdobywania tych kompetencji.

W części trzeciej wskazano wybrane aspekty działalności edukacyjnej wspierającej rozwój kompetencji kluczowych, w tym podkreślono szczególnie rolę nauczyciela i budowania przez niego pozytywnych relacji z uczniami.

Janina Uszyńska-Jarmoc

Barbara Dudel

Małgorzata Głowska-Soldatow

Bibliografia

- Adamek I. (2008), *Wspieranie rozwoju dziecka – implikacje teorii L.S. Wygotskiego w praktyce edukacyjnej* [w:] E. Filipiak (red.), *Rozwijanie zdolności uczenia się. Wybrane konteksty*, Bydgoszcz, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Anderson J.R. (1998), *Uczenie i pamięć. Integracja zagadnień*, Warszawa, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Andrukowicz W. (2001), *Kompetencje językowe w ujęciu integralnym*, „Edukacja i Dialog”, nr 8, s. 61–68.
- Andrzejewska J. (1996), *Bibliotekarstwo szkolne. Teoria i praktyka*, t. 2: *Praca pedagogiczna biblioteki*, Warszawa, SBP.
- Andrzejewska J., Wierucka J. (2009), *Razem w przedszkolu. Program wychowania przedszkolnego*, Warszawa, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Antonovsky A. (1995), *Rozwikłanie tajemnicy zdrowia. Jak radzić sobie ze stresem i nie zachorować*, tłum. H. Grzegołowska-Klarkowska, Warszawa, Fundacja IPN.
- Apache R., Goyakla R. (2003), *Motor development for the practitioner*, “Teaching Elementary Physical Education”, Jan., 14, s. 30–41.
- Appelt K. (2005), *Wiek szkolny. Jak rozpoznać potencjał dziecka?* [w:] A.I. Brzezińska (red.), *Psychologiczne portrety człowieka*, Gdańsk, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Arciszewska I. (2003/2004), *Aktywność twórcza w nauczaniu zintegrowanym*, <http://www publikacje.edu.pl/publikacje.php?nr=787>, publikacja nr 78, dostęp: 22.11.2011.
- Arends R.I. (1995), *Uczymy się nauczać*, tłum. K. Kruszewski, Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Argyle M. (1999), *Psychologia stosunków międzyludzkich*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Argyle M. (2002), *Umiejętności społeczne* [w:] N.J. Mackintosh (red.), *Zdolności a procesy uczenia się*, Poznań, A.M. Colman.
- Bałachowicz J. (2003a), *Konstruktywizm w teorii i praktyce edukacji*, „Edukacja”, nr 3.
- Bałachowicz J. (2003b), *Początkowe kształcenie zintegrowane – problemy teoretyczne i praktyczne* [w:] D. Klus-Stańska, M.J. Szymański, M.S. Szymański (red.), *Renesans (?) nauczania całościowego*, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.

- Bałachowicz J. (2009), *Style działań edukacyjnych nauczycieli klas początkowych. Między uprzedmiotowieniem a podmiotowością*, Warszawa, Comandor.
- Bałachowicz J. (2011), *Indywidualizacja jako postulat i konieczność współczesnej edukacji początkowej* [w:] I. Adamek, Z. Zbróg (red.), *Dziecko-uczeń a wczesna edukacja*, Kraków, Libron.
- Bandura L. (1972), *O procesie uczenia się*, Warszawa, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.
- Bańko M. (red.) (2005), *Wielki słownik wyrazów obcych*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Baranowicz K. (1995), *Program kształcenia – próba wyjścia poza schematy*, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Barton I., Gina V., Fordyce K., Kirby K. (1999), *Importance of the development of motor skills to children*, "Teaching Elementary Physical Education", Jul., 10, s. 9–20.
- Bednarkowa W. (2010), *O talentach w szkole, czyli 7 wspaniałych*, Warszawa, Fraszka Edukacyjna.
- Bee H. (2004), *Psychologia rozwoju człowieka*, tłum. A. Wojciechowski, Poznań, Zysk i S-ka.
- Belka M. i in. (2009), *Ekonomia stosowana Podręcznik do podstaw przedsiębiorczości*, wyd. VIII, Warszawa, Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości.
- Benedict R. (1996), *Wzory kultury* [w:] A. Mencwel (red.), *Wiedza o kulturze*, cz. I: *Antropologia kultury*, Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Bereźnicki F. (2007), *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Biała Księga Kształcenia i Doskonalenia, *Nauczanie i uczenie się: na drodze do uczącego się społeczeństwa* (1997), tłum. K. Pachniak, R. Piotrowski, Warszawa, Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP.
- Białek E. (2006), *Podejście psychosyntezy do terapii dzieci i młodzieży* [w:] I. Dąbrowska-Jabłońska (red.), *Terapia dzieci i młodzieży. Metody i techniki pomocy psychopedagogicznej*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Bielski J. (2005), *Metodyka wychowania fizycznego i zdrowotnego*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Biggs J.B. (1985), *The role of metalearning in study processes*, "British Journal of Educational Psychology", 55, 3, s. 185–212.
- Bilewicz-Kuźnia B., Parczewska T. (2009), *Ku dziecku. Program wychowania w przedszkolu*, Lublin, pdf.
- Black P., Swann J., Wiliam D. (2006), *School pupils' beliefs about learning*, "Research Papers in Education", 2, s. 151–170.
- Bodrava E., Leong D.J. (2001), *Tools of the mind: A case study of implementing the Vygotskian approach in American Early Childhood and Primary Classrooms*, Genewa, UNESCO: International Bureau of Education.
- Bogdanowicz M. (1994), *O dysleksji czyli specyficznych trudnościach w czytaniu i pisaniu – odpowiedzi na pytania rodziców i nauczycieli*, Lublin, Wydawnictwo Linea.

- Bogdanowicz M. (1999), *Specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu – dysleksja rozwojowa* [w:] M. Bogdanowicz (red.), *Logopedia. Pytania i odpowiedzi. Podręcznik akademicki*, Opole, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Bogdanowicz M. (2000), *Integracja percepcyjno-motoryczna. Teoria – diagnoza – terapia*, Warszawa, CMPP-P, MEN.
- Bogdanowicz M. (2005a), *Przygotowanie do nauki pisania: ćwiczenia grafomotoryczne według Hany Tymichovej: przewodnik metodyczny dla rodziców i nauczycieli*, wyd. 3, Gdańsk, Harmonia.
- Bogdanowicz M. (2005b), *Terapia pedagogiczna. Przewodnik bibliograficzny*, Gdańsk, Harmonia.
- Bogdanowicz M., Adryjanek A. (2004), *Uczeń z dysleksją w szkole. Poradnik nie tylko dla polonistów*, Gdynia, Wydawnictwo Operon.
- Bogdanowicz M., Borkowska A. (2010), *Model rozpoznawania specyficznych trudności w czytaniu i pisaniu* [w:] *Podniesienie efektywności kształcenie uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Materiały szkoleniowe*, cz. I, Warszawa, MEN.
- Botkin J.W., Elmandjr M., Malitz M. (1982), *Uczyć się bez granic. Jak zewrzeć „lukę ludzką”. Raport Klubu Rzymskiego*, tłum. M. Kukliński, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Brophy J. (2002), *Motywowanie uczniów do nauki*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bruner J. (1974), *W poszukiwaniu teorii nauczania*, Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Bruner J. (1978), *Poza dostarczone informacje*, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Bruner J.S. (2006), *Kultura edukacji*, tłum. T. Brzostowska-Tereszkiewicz, Kraków, TAIWPN Universitas.
- Brustad R., Don A. (1994), *Effects of daily vs. every-other day physical education instruction upon indices of physical*, “Research Quarterly for Exercise & Sport”, Mar., 65, s. A–73.
- Bryx-Jakubowicz A. (2006), *Kompetencje leksykalne uczniów w edukacji wczesnoszkolnej*, Bydgoszcz, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Brzeski A. (1975), *O nauczaniu mówienia w języku obcym*, Warszawa, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Brzezińska A. (1987a), *Gotowość do czytania i pisania i jej rozwój dziecka w wieku przedszkolnym* [w:] A. Brzezińska (red.), *Czytanie i pisanie – nowy język dziecka*, Warszawa, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Brzezińska A. (1987b), *Gotowość dzieci w wieku przedszkolnym do czytania i pisania*, Poznań, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Brzezińska A. (2000), *Spółeczna psychologia rozwoju*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”.
- Brzezińska A.I. (red.) (2005), *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa*, Gdańsk, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

- Brzezińska A. (2006), *Jerome S. Bruner: prekursor kształcenia wspomagającego rozwój (wstęp)* [w:] J. Bruner, *Kultura edukacji*, tłum. T. Brzostowska-Tereszkiewicz, Kraków, TAIWPN Universitas.
- Brzezińska A.I. (red.) (2008), *Psychologiczne portrety człowieka*, Gdańsk, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Buell C. (2004), *Cognitivism*, <http://web.cocc.edu/cbuell/theories/cognitivism.htm>.
- Buzan T., Buzan B. (1998), *Mapy twoich myśli. Mindmapping, czyli notowanie interaktywne*, tłum. D. Rossowski, M. Stefaniak, Łódź, Wydawnictwo „Ravi”.
- Caiati M., Delač S., Müller A. (2003), *Czy wszystko mi wolno? Znaczenie zabaw swobodnych w przedszkolu*, Kielce, Wydawnictwo „Jedność”.
- Caillois R. (1998), *Ludzie a gry i zabawa* [w:] W. Dudzik, L. Kolankiewicz (oprac.), *Wiedza o kulturze*, cz. III, Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Chomsky N. (1982), *Zagadnienia teorii składni*, tłum. I. Jakubczak, Wrocław, „Ossolineum”.
- Chrupała-Pniak M., Sulimowska-Formowicz M. (2010), *Organizacyjna kompetencja innowacyjności – determinanty psychospołeczne i ekonomiczne*, „Chowanna”, t. 2(35).
- Cieślar N., Samuel-Opalla J. (2010), *Pojęcie kompetencji w Podstawie programowej*, „Nauczyciel i Szkoła”, nr 1–2.
- Conscious competence learning model, <http://www.businessballs.com/consciouscompetence-learningmodel.html>, dostęp: 15.02.2012.
- Crick R.D. (2007), *Learning how to learn: The dynamic assessment of learning power*, “The Curriculum Journal”, 18, 2, s. 135–153.
- Czajkowska I., Herda K. (2001), *Zajęcia korekcyjno-kompensacyjne w szkole. Poradnik dla nauczyciela*, wyd. 4, Warszawa, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Czerepaniak-Walczak M. (1994), *Kompetencje nauczyciela w kontekście założeń pedagogiki emancypacyjnej* [w:] M. Dudzikowa, A. Kotusiewicz (red.), *Z pogranicza idei i praktyki edukacji nauczycielskiej*, Białystok, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Czerepaniak-Walczak M. (1995), *Między dostosowaniem a zmianą. Elementy emancypacyjnej teorii edukacji*, Szczecin, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Davies A., Widdowson H.G. (1983), *Czytanie i pisanie* [w:] *Kurs edynburski językoznawstwa stosowanego*, t. 2, Warszawa, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Dąbrowski M. (red.) (2009), *Trzecioklasista i jego nauczyciel. Raport za badań ilościowych 2008*, Warszawa, Centralna Komisja Egzaminacyjna.
- Dąbrowski M. (red.) (2011), *Trzecioklasiści 2010*, Warszawa, Centralna Komisja Egzaminacyjna.
- Dąbrowski M., Żytko M. (red.) (2007), *Badanie umiejętności podstawowych uczniów trzecich klas szkoły podstawowej. Raport z badań ilościowych*, Warszawa, Centralna Komisja Egzaminacyjna.
- Delors J. (1998a), *Edukacja: jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji XXI wieku*, tłum. W. Rabczuk, Warszawa, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich.

- Delors J. (red.) (1998b), *Edukacja XXI wieku – uczenie się nasz ukryty skarb. Raport UNESCO*, „Kultura i Edukacja”, nr 2.
- Denek K. (2008), *Przewodnik po świecie wiedzy, wartości i życia* [w:] K. Żegnałek (red.), *Kompetencje nauczyciela edukacji początkowej*, Warszawa, WSP TWP.
- Denisiuk L. (1968), *Program wychowania fizycznego, a sprawność młodzieży szkolnej*, Warszawa, Sport i Turystyka.
- Deur P. (2003), *Gifted primary student's knowledge of self directed learning*, “International Education Journal”, 4, 64–74.
- Dewey J. (1972), *Demokracja i wychowanie: wprowadzenie do filozofii wychowania*, tłum. Z. Doroszowa, Wrocław, Ossolineum.
- Dewey J. (2005), *Moje pedagogiczne credo*, tłum. J. Pieter, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Dobrołowicz W. (1998), *Przedsiębiorczość* [w:] W. Szewczuk (red.), *Encyklopedia psychologii*, Warszawa, Fundacja „Innowacja”.
- Dodge B., *Some thoughts about WebQuests*, San Diego State University, www.webquest.sdsu.edu, dostęp: luty 1995.
- Dolya G. (2007), *Klucz do uczenia się. Technologia rozwoju dziecka*, tłum. Stanley's School of Languages, Key to Learning Polska.
- Drabik J. (red.) (2006), *Pedagogiczna kontrola pozytywnych mierników zdrowia fizycznego*, Gdańsk, Wydawnictwo Uczelniane Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu.
- Drucker P.F. (1999), *Spółczeństwo prokapitalistyczne*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dryll E. (2001), *Interakcja wychowawcza*, Warszawa, Wydawnictwo Instytutu Psychologii Polskiej Akademii Nauk.
- Dudel B. (2012), *Kompetencje matematyczne uczniów klas trzecich – próba diagnozy* [w:] A. Kalinowska (red.) – złożone do druku.
- Dudzikowa M. (1994), *Kompetencje autokreacyjne – czy i jak są możliwe do nabycia w toku studiów pedagogicznych* [w:] H. Kwiatkowska, (red.), *Ewolucja tożsamości pedagogiki*, Warszawa, Polskie Towarzystwo Psychologiczne.
- Dudzikowa M., Czerepaniak-Walczak M. (red.) (2007), *Wychowanie. Pojęcia. Konteksty. Interdyscyplinarne ujęcie*, t. 2, Gdańsk, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Dunaj B. (red.) (2000), *Słownik współczesnego języka polskiego*, t. 1–2, Warszawa, Wydawnictwo SMS.
- Duraj-Nowakowa K. (1998), *Integrowanie edukacji wczesnoszkolnej. Modernizacja teorii i praktyki*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Dyduch B., Jędrzychowska M., Kłakówna Z.A. (1999), *Podręcznik do języka polskiego. To lubię*. Kraków, Wydawnictwo Edukacyjne.
- Dyduchowa A, Dyduch B., Jędrzychowska M. (1999), *Zadania języka polskiego w szkole podstawowej* [w:] B. Chrząstkowska (red.), *Kompetencje szkolnego polonisty*, Warszawa, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.

- Dylak S. (1995), *Wizualizacja w kształceniu nauczycieli*, Poznań, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Dylak S. (2000), *Konstruktywizm jako obiecująca perspektywa w kształceniu nauczycieli* [w:] H. Kwiatkowska, T. Lewowicki, S. Dylak (red.), *Współczesność a kształcenie nauczycieli*, Warszawa, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej ZNP.
- Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej (2006/962/WE), 394/10 PL z dnia 30.12.2006. Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie.
- Edukacja skuteczna, przyjazna i nowoczesna. Jak organizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi? Przewodnik* (2010), Warszawa, Wydawnictwo Fundacji „Fundusz Współpracy”.
- Eiben O.G. (1998), *Growth and physical fitness of children and youth at the end of the xxth century*, Preliminary Report, International, “Journal of Anthropology”, 13, s. 129–136.
- Erenc-Grygoruk G. (2010), *Nauczania języków obcych dzieci w edukacji wczesnoszkolnej* (nie publikowana rozprawa doktorska), Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Erikson E.H. (2000), *Dzieciństwo i społeczeństwo*, tłum. S. Hejmej, Poznań, Dom Wydawniczy Rebis.
- EURYDICE (2005), *Kompetencje kluczowe. Realizacja kompetencji na poziomie szkolnictwa obowiązkowego*, oprac. red. wersji pol. A. Smoczyńska, Warszawa, Eurydice, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji.
- Fabian H. (2002), *Empowering children for transitions* [w:] H. Fabian, A.W. Dunlop (red.), *Transitions in the early years*, London – New York, Routledge Falmer.
- Faingenbaum A., Afery D., Milliken D., Laurie A., Burak A., Bernadette T., Doherty Ch.L. (2002), *Comparison of 1 and 2 days per week of strength training in children*, “Research Quarterly for Exercise & Sport”, 73, s. 416–424.
- Federowicz M., Sitek M. (red.) (2011), *Spółczesność w drodze do wiedzy. Raport o stanie edukacji 2010*, Warszawa, Instytut Badań Edukacyjnych.
- Filipiak E. (2008), *Rozwijanie zdolności uczenia się. Wybrane konteksty i problemy*, Bydgoszcz, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Filipiak E. (1999), *Nowa „jakość” edukacji językowej* [w:] W. Puślecki (red.), *Cele kształcenia w edukacji szkolnej*, Opole, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Fontana D. (1998), *Psychologia dla nauczycieli*, tłum. M. Żywicki, Poznań, Zysk i S-ka.
- Förster A. (2003), *Lew Wygotski – geniusz odkryty na nowo*, „Trendy – uczenie w XXI wieku”, nr 3/7 – Internetowy magazyn Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli.
- Fraisse P., Piaget J. (red.) (1991), *Zarys psychologii eksperymentalnej. Historia i metoda, cz. 2: Percepcja, uwaga, motoryka*, tłum. zbiorowe, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Fry M.D., Duda J.D. (1997), *A developmental examination of children’s understanding of effort and ability in the physical and academic domains. Research Quarterly for Exercise*

- and Sport 1997 by the American Alliance for Health*, "Physical Education, Recreation and Dance", 68, 4, s. 331–344.
- Furmanek W. (2000), *Podstawy edukacji zawodowej*, Rzeszów, Wydawnictwo Oświatowe FOSZE.
- Furmanek W. (2007a), *Kompetencje kluczowe. Przegląd problematyki* [w:] W. Furmanek, M. Duris (red.), *Kompetencje kluczowe kategorią pedagogiki. Studia porównawcze polsko-słowackie*, Rzeszów, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Furmanek W. (2007b), *Kompetencje raz jeszcze. Ku humanistycznie ujętym kompetencjom kluczowym* [w:] W. Furmanek, M. Duris (red.), *Kompetencje kluczowe kategorią pedagogiki. Studia porównawcze polsko-słowackie*, Rzeszów, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Furmanek M., Osmańska-Furmanek W. (2002), *Ewolucja kształcenia pedagogów, Edukacja medialna i informatyczna. Ogólnopolska konferencja naukowa – Pedagogika i Informatyka*, Cieszyn.
- Galloway Ch. (1988), *Psychologia uczenia się i nauczania*, t. I, tłum. zbiorowe, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Garbula J.M. (2010), *Znaczenia historyczne w edukacji początkowej*, Olsztyn, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Garbula J.M., Kowalik-Olubińska M. (2011), *Edukacja w społeczeństwie (po)nowoczesnym* [w:] A. Cudowska (red.), *Kierunki rozwoju edukacji w zmieniającej się przestrzeni społecznej*, Białystok, Wydawnictwo Trans Humana.
- Gardner H. (2009), *Inteligencje wielorakie. Nowe horyzonty w teorii i praktyce*, Warszawa, Wydawnictwo MT Biznes.
- Givler H.W. (2003), *Using movement to teach academic concepts*, "Teaching Elementary Physical Education", Jul., 14, s. 29–35.
- Głoskowska-Soldatow M. (2005), *Wybrane teoretyczne podejścia do edukacji środowiskowej* [w:] A. Cichocki (red.), *Edukacja elementarna szansą nowej jakości wychowania*, Białystok, Wydawnictwo Trans Humana.
- Gołębiak B.D. (2005), *Konstruktywizm – moda, „nowa religia” czy tylko/aż interesująca perspektywa poznawcza i dydaktyczna*, „Problemy Wczesnej Edukacji”, nr 1, s. 13–20.
- Goodway I., Jacqueline D., Savage A., Heather T. (2001), *Environmental engineering in elementary physical education*, "Teaching Elementary Physical Education", Mar., 12.
- Górniewicz E. (2000), *Trudności w czytaniu i pisaniu u dzieci*, Olsztyn, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Gribuado C., Ganzit G., Filippa M., Stradella M. (1995), *Effetti dell'attività fisica sullo sviluppo funzionale di maschi e femmine dagli 8 ai 10 anni*, "Medicina dello sport", 48 (4), s. 455–468.
- Griebel W., Niesel R. (2002), *Co-constructing transition into kindergarten and school by children, parents and teachers* [w:] H. Fabian, A.W. Dunlop (red.), *Transitions in the early years*, London – New York, Routledge Falmer.

- Grolnicki R. (1989), *Parent styles associated with children's learning: An experimental and individual difference investigation*, "Journal of Personality and Social Psychology", 52, 5, s. 890–898.
- Gromkowska-Melosik A., Melosik Z. (red.) (2010), *Kultura popularna: konteksty teoretyczne i społeczno-kulturowe*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Grove T.G. (2002), *Porządkowanie rozmowy: relacje społeczne* [w:] J. Stewart (red.), *Mosty zamiast murów. O komunikowaniu się między ludźmi*, tłum. J. Kowalczevska, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Gruszczyk-Kolczyńska E. (2007), *Dzieci z specyficznymi trudnościami w uczeniu się matematyki. Przyczyny, diagnoza, zajęcia korekcyjno-wyrównawcze*, Warszawa, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Gruszczyk-Kolczyńska E. (2010), *Model diagnozy i wspomagania rozwoju umysłowego dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się matematyki* [w:] *Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Materiały szkoleniowe*, cz. I, Warszawa, MEN.
- Guzik B. (1994), *Kompetencja jako problem dydaktyczny*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace Pedagogiczne XV”.
- Habermas J. (1983), *Teoria i praktyka*, Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Hajnicz W. (1991), *Sposoby kierowania grupą w przedszkolu*, Olsztyn, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej.
- Hamer H. (1994), *Klucz do efektywności nauczania*, Warszawa, Wydawnictwo Veda.
- Hawras-Napierała B. (2008), *Komunikacja interpersonalna w rodzinie*, Poznań, Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Hejnicka-Bezwińska T. (2008), *Pedagogika ogólna*, Warszawa, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Hołyńska B. (1986), *Zabawy rozwijające mowę dziecka*, Warszawa, Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych.
- Hoskins B., Deakin Crick R. (2010), *Competences for learning to learn and active citizenship: Different currencies or two sides of the same coin?*, “European Journal of Education”, 45, 1, Part II, s. 121–137.
- http://bip.men.gov.pl/images/stories/akty/27_08.pdf.
- http://bip.men.gov.pl/men_bip/akty_prawne/rozporzadzenie_20081223_zal_2.pdf, dostęp: 18.01.2012.
- http://pgprusy.republika.pl/eszkola/kompetencje_kluczowe.doc.
- <http://www.cambridge.org/servlet.org/PODSTAWA+PROGRAMOWA+KSZTALCENIA+OGOLNEGO+DLA+SZKOL+PODSTAWOWYCH>.
- http://www.eid.edu.pl/archiwum/2001,99/padziernik,172/kompetencje_jezykowe_w_ujeciu_integralnym,1198.html, dostęp: 12.11.2011.
- http://www.socrates.org.pl/socrates2/attach/eurydice/publikacje/kkomp_PL.pdf, dostęp: 8.08.2011.

- Huget P. (2001), *Kompetencje społeczne dzieci z zaburzeniami w zachowaniu* [w:] B. Urban (red.), *Spoleczne konteksty zaburzeń w zachowaniu*, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Huizinga J. (1998), *Dramat jako zabawa* [w:] W. Dudzik, L. Kolankiewicz (oprac.), *Wiedza o kulturze*, cz. III, Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Hurlock E.B. (1985), *Rozwój dziecka*, tłum. B. Hornowski, K. Lewandowska, B. Roseman, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Jackson N. (2004), *Developing the concept of metalearning*, "Innovation in Education and Teaching International", 41, 4, s. 391–403.
- Jak organizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi? Przewodnik* (2010), Warszawa, Ministerstwo Edukacji Narodowej.
- Jakubowicz-Bryx A. (2006), *Kompetencje leksykalne uczniów w edukacji wczesnoszkolnej*, Bydgoszcz, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Jundziłł E. (2003), *Potrzeby psychiczne dzieci i młodzieży*, Gdańsk, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Kaja B. (1998), *Zarys terapii dziecka: metody psychologicznej i pedagogicznej pomocy wspomagającej rozwój dziecka*, wyd. 4, Bydgoszcz, Wydawnictwo Uczelniane WSP.
- Kaleta-Sawicka M., Skalska I. (1999), *Vademecum nauczania ortografii w klasach początkowych*, Kielce, PW MAC SA Kielecka Oficyna.
- Kalinowska A. (2010a), *Matematyczne zadania problemowe w klasach początkowych – między wiedzą osobistą a jej formalizacją*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Kalinowska A. (2010b), *Pozwólmy dzieciom działać. Mity i fakty o rozwijaniu myślenia matematycznego*, Warszawa, Centralna Komisja Egzaminacyjna.
- Kapica G. (2000), *Język obcy w systemie edukacji wczesnoszkolnej* [w:] R. Mrózka (red.), *Język w przestrzeni edukacyjnej*, Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Karczmarzyk M. (2010), *Dziecko w kulturze milczenia. Rozważania na temat przemocy w komunikacji między dorosłymi a dziećmi* [w:] K. Czerwiński, M. Fiedor, J. Kubiczek (red.), *Komunikowanie społeczne w edukacji. Zagrożenia podmiotowe i psychospołeczne*, Kraków, Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Karwowska-Struczyk M. (2012), *Edukacja przedszkolna. W poszukiwaniu innych rozwiązań*, Warszawa, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Kemper H., Mechelen W. Van (1996), *Physical fitness testing of children: A European perspective*, "Champaign", 8, 202–214.
- Key competencies. A developing concept in general compulsory education*, Bruksela, Europejskie Biuro Eurydice 2002.
- Kida J. (1997), *Z badań nad zasobem leksykalnym uczniów w młodszym wieku szkolnym* [w:] J. Kida (red.), *Kształcenie języka dziecka w młodszym wieku szkolnym*, Rzeszów, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej.
- Kielar-Turska M. (2003), *Poznawcze, językowe i komunikacyjne kompetencje dziecka* [w:] R. Piwowarski (red.), *Dziecko – nauczyciel – rodzice. Konteksty edukacyjne*, Białystok, Trans Humana.

- Kielar-Turska M. (2011a), *Kształtowanie się naukowej psychologii rozwoju człowieka* [w:] J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Podręcznik akademicki*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kielar-Turska M. (2011b), *Średnie dzieciństwo – wiek przedszkolny* [w:] J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kienig A. (2007), *Wychowanie we wczesnym dzieciństwie – prawa dziecka a rozwijanie poczucia odpowiedzialności* [w:] E.J. Kryńska, A. Skreczko (red.), *Wychowanie – ale jakie?*, Białystok, Wydawnictwo Trans Humana.
- Kienig A. (2009), *Początek nauki w szkole – przejście rozwojowe i edukacyjne*, „Edukacja”, nr 3 (107), s. 89–95.
- Kirk D., Mc Donald D. (1999), *Imaging beyond the present*, “Teaching Elementary Physical Education”, Nov., 10, s. 36–42.
- Klus-Stańska D. (1994), *Adaptacja szkolna siedmiolatków*, Olsztyn, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej.
- Klus-Stańska D. (2000), *Konstruowanie wiedzy w szkole*, Olsztyn, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Klus-Stańska D. (2003), *Wiedza ucznia w nauczaniu zintegrowanym – od formalistyki do konstruowania znaczeń* [w:] D. Klus-Stańska (red.), *Renesans(?) nauczania całościowego*, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Klus-Stańska D. (2004a), *Adaptacja szkolna siedmiolatków*, Olsztyn, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Klus-Stańska D. (2004b), *Światy dziecięcych znaczeń*, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Klus-Stańska D. (2006), *Behawiorystyczne źródła myślenia o nauczaniu, czyli siedem grzechów głównych wczesnej edukacji* [w:] D. Klus-Stańska, E. Szatan, D. Bronk (red.), *Wczesna edukacja, między schematem a poszukiwaniem nowych ujęć naukowo-badawczych*, Gdańsk, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Klus-Stańska D. (2009), *Dyskursy pedagogiki wczesnoszkolnej* [w:] D. Klus-Stańska, M. Szczepska-Pustkowska (red.), *Pedagogika wczesnoszkolna – dyskursy, problemy, rozwiązania*, Warszawa, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Klus-Stańska D. (2010), *Dydaktyka wobec chaosu pojęć i zdarzeń*, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Klus-Stańska D., Kruk J. (2009), *Tworzenie warunków dla rozwojowej zmiany poznawczej i konstruowania wiedzy przez dziecko* [w:] D. Klus-Stańska, M. Szczepska-Pustkowska (red.), *Pedagogika wczesnoszkolna – dyskursy, problemy, rozwiązania*, Warszawa, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Klus-Stańska D., Nowicka M. (2004), *Sensy i bezsensy edukacji wczesnoszkolnej*, Warszawa, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Kłосkowska A. (1983), *Sojologia kultury*, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kmita J. (1985), *Kultura i poznanie*, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

- Kohnstamm R. (1989), *Praktyczna psychologia dziecka: wprowadzenie dla rodziców, wychowawców, nauczycieli*, tłum. B. Borysowicz, Warszawa, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Kołodziejczyk A. (2011), *Późne dzieciństwo – młodszy wiek szkolny* [w:] J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Komisja Europejska (2007), *Kompetencje kluczowe w uczeniu się przez całe życie. Europejskie ramy odniesienia*, Luksemburg, Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich.
- Komorowska H. (2000), *Nauczanie języka obcego w zreformowanej szkole*, Warszawa, Instytut Badań Edukacyjnych.
- Komorowska H. (2002), *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa, Fraszka Edukacyjna.
- Kompetencje kluczowe w uczeniu się przez całe życie – Europejskie Ramy Odniesienia – DG Edukacja i Kultura* (Recommendation 2006/962/EC of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning [Official Journal L 394 of 30.12.2006]).
- Kompetencje kluczowe. Realizacja koncepcji na poziomie szkolnictwa obowiązkowego* (2005), Eurydice. Sieć informacji o edukacji w Europie, Bruksela, Warszawa, Europejskie Biuro Eurydice.
- Komunikat komisji dla parlamentu europejskiego, rady, europejskiego komitetu ekonomiczno-społecznego i komitetu regionów *Kompetencje kluczowe w zmieniającym się świecie*, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0640:FIN:PL:PDF>, dostęp: 29.12.2011.
- Konarzewski K. (2012), *TIMSS i PIRLS 2011. Osiągnięcia szkolne polskich trzecioklasistów perspektywie międzynarodowej*, Warszawa, Centralna Komisja Egzaminacyjna.
- Korpaczewska I., Murawska A. (2001), *Kompetencje. Refleksje nad pojęciem i jego związek z praktyką edukacyjną* [w:] K. Wenta (red.), *Pomiar edukacyjny jako kompetencje pedagogiczne*, Szczecin, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Kość L. (1982), *Psychologia i patopsychologia zdolności matematycznych*, Warszawa, Wydawnictwa Radia i Telewizji.
- Kowalik S. (2002), *Rozwój społeczny* [w:] B. Harwas-Napierała, J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka*, t. 3, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kowalik-Ołubińska M. (2010), *Interakcje społeczne jako kontekst rozwoju poznawczego dziecka* [w:] B. Grzeszkiewicz (red.), *Dziecko w kontekstach edukacyjnych*, Szczecin, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Kowalikowa J. (1997), *Kreatywność języka ucznia w szkolnej edukacji polonistycznej* [w:] J. Ożdżyński, T. Rittel (red.), *Sprawności językowe*, seria: Studia Logopedyczne, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Edukacja”.
- Kowalikowa J. (1999), *Kompetencja zawodowa nauczyciela niższych klas szkoły podstawowej a jego wiedza lingwistyczna* [w:] M.T. Michalewska (red.), *Problemy edukacji lingwistycznej*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Kozak-Czyżewska E. (red.) (2009), *Kompetencje kluczowe w edukacji wczesnoszkolnej*, Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

- Kozielecki J. (1969), *Rozwiązywanie problemów*, Warszawa, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.
- Kozłowski W. (2004), *Twórcze dziecko – możliwości rozwoju*, Warszawa, Instytut Badań Edukacyjnych.
- Krasoń K. (1999), *Sytuacja przedreceptyjna i nadanie oralne tekstu jako elementy refleksji nad użyciem języka* [w:] M.T. Michalewska (red.), *Problemy edukacji lingwistycznej*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Krasowicz-Kupis G., Pietras I. (red.) (2008), *Zrozumieć, żeby pomóc. Dysleksja w ujęciu interdyscyplinarnym*, Gdynia, Operon.
- Krawański A. (2003), *Ciało i zdrowie człowieka w nowoczesnym systemie wychowania fizycznego*, Poznań, Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego.
- Krawański A. (2006), *Interaktywne uczenie się i nauczanie w wychowaniu fizycznym i fizjoterapii*, Poznań, Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego.
- Kruszewski K. (1987), *Zmiana i wiadomość. Perspektywa dydaktyki ogólnej*, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Krygowska Z. (1969), *Zarys dydaktyki matematyki*, Warszawa, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.
- Krzemińska W. (1993), *Wyzwanie wielojęzyczności, czyli co nas czeka we wspólnej Europie* [w:] H. Małeńczyk (red.), *Polska w Zjednoczonej Europie. Nauczanie języków obcych*, Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Krzywoń D. (2008), *Kraina kreatywności. Sposoby przeciwdziałania rutynie w pracy z dziećmi poprzez ekspresję twórczą i artystyczną*, Sosnowiec, Oficyna Wydawnicza „Humanitas”.
- Krzywosz-Rynkiewicz B. (2007), *Odpowiedzialność podmiotowa dzieci Jak rozumieć i inspirować jej rozwój?*, wyd. I, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Kurcz I. (1987), *Język a reprezentacja świata w umyśle*, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kurek Z. (2001), *Przedsiębiorczość Poradnik metodyczny dla nauczycieli*, Olsztyn, Olsztyńska Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania im. Prof. Tadeusza Kotarbińskiego.
- Kuszek K. (2011), *Kompetencje językowe uczniów klas młodszych szkoły podstawowej* [w:] H. Sowińska (red.), *Dziecko w szkolnej rzeczywistości. Założony a rzeczywisty obraz edukacji elementarnej*, Poznań, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza.
- Kwiatkowska D., Lewandowska M. (2006), *WEBQUEST: metoda pracy z uczniami*, „Gazeta IT”, nr 1 (41).
- Kwieciński Z. (2003), *Wyrównywanie szans edukacyjnych. Główne strategie*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, nr 1, s. 3–6.
- Kwieciński Z. (2007), *Długotrwałe ślady dzieciństwa* [w:] R. Piwowarski (red.), *Dziecko. Sukcesy i porażki*, Warszawa, Instytut Badań Edukacyjnych.
- Lachowicz-Tabaczek K. (2004), *Potoczne koncepcje świata i natury ludzkiej*, Gdańsk, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

- Larsson L. (1982), *Physical training effects on muscle morphology in sedentary males at different ages*, "Medicine Science Sports Exercises", 14, s. 203–206
- Ledzińska M., Czerniawska E. (2011), *Prawidłowości rozwoju sfery metapoznawczej w teorii i praktyce nauczania* [w:] J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Lehnhard H., Lehnhard R., Butterfield S., Beckwith D., Marion S. (1992), *Health-related physical fitness levels of elementary school children ages 5–9*, "Perceptual and Motor Skills", 75 (3 Part 1), s. 819–826.
- Leksicka K. (1997), *Próba spełniania marzeń. Kaliska Pracownia Wrocławskiej Szkoły Przyszłości*, Wrocław, Fundacja Wolne Inicjatywy Edukacyjne.
- Lelonek M. (2006), *Rozwijanie umiejętności myślenia uczniów w procesie edukacji zintegrowanej* [w:] J. Bałachowicz, A. Kowalska (red.), *Wczesna edukacja dziecka. Stan obecny – perspektywy – potrzeby*, Warszawa, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP.
- Lenkiewicz K. (1994), *Wybór wierszy okolicznościowych, dla klas I–III*, Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Lévi-Strauss C. (2009), *Antropologia strukturalna*, tłum. K. Pomian, Kraków, Wydawnictwo Aletheia.
- Lewowicki T. (1977), *Indywidualizacja kształcenia. Dydaktyka zróżnicowana*, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Lillvist A., Sandberg A., Bjorck-Akesson E., Granlund M. (2009), *The construct of social competence – how preschool teachers define social competence in young children*, "International Journal of Early Childhood", 41, 1, s. 51–68.
- Lorek M., Sośniak K. (2010), *Ja i my. Program nauczania wraz z indywidualizacją procesu kształcenia i wychowania uczniów klas I–III*, Katowice, Wydawnictwo Stowarzyszenia Nauczycieli Edukacji Początkowej.
- Lubowiecka J. (2011), *Kompetencje społeczne dziecka w sytuacjach edukacyjnych w przedszkolu* [w:] H. Sowińska (red.), *Dziecko w szkolnej rzeczywistości. Założony a rzeczywisty obraz edukacji elementarnej*, Poznań, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza.
- Lundvall B., Johnson B. (1994), *The learning economy*, "Journal of Industry Studies", 1, 2, s. 23–42.
- Łobocki M. (2003), *Teoria wychowania w zarysie*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Łukaszewicz R.M. (1994), *Edukacja z wyobraźnią, czyli jak podróżować bez map*, Wrocław, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Maleszyk Z. (2000) *Rozwijanie sprawności językowych w nauczaniu początkowym* [w:] R. Mrózka (red.), *Język w przestrzeni edukacyjnej*, Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Malinowska J. (2008), *Kompetencje komunikacyjne nauczycieli jako wyznacznik poczucia podmiotowości uczniów w szkole*, Wrocław, Oficyna Wydawnicza ATUT.

- Malinowski A. (1977), *Trend sekularny i akceleracja – przegląd zagadnień*, „Przegląd Antropologiczny”, 43, z. 2, s. 406.
- Maluccio A.N. (red.) (1981), *Promoting competence in clients: A new/old approach to social work practice*, New York, The Free Press.
- Margetts K. (2002), *Planning transition programmes* [w:] H. Fabian, A.W. Dunlop (red.), *Transitions in the early years*, London – New York, Routledge Falmer.
- Marton W. (1972), *Nowe horyzonty nauczania języków obcych*, Warszawa, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.
- Masterpasqua F. (1990), *Paradygmat kompetencyjny w praktyce psychologicznej*, „Nowiny Psychologiczne”, nr 1–2, s. 3–20.
- Merski J., Piotrkowski K. (2003), *Przedsiębiorczość młodzieży. Szanse. Bariery. Perspektywy*, Warszawa, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Warszawie.
- Męczkowska A. (2002), *Od świadomości nauczyciela do konstrukcji świata społecznego. Nauczycielskie koncepcje wymagań dydaktycznych a problem rekonstrukcji kompetencji ucznia*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Michalak R. (2004a), *Aktywizowanie ucznia w edukacji wczesnoszkolnej*, Poznań, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza.
- Michalak R. (2004b), *Konstruktivistyczna teoria uczenia się* [w:] H. Sowińska, R. Michalak (red.), *Edukacja elementarna jako strategia zmian rozwojowych dziecka*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Michalak R. (2005), *Konstruktivistyczna perspektywa założonego modelu edukacji elementarnej* [w:] K. Lubomirska (red.), *Edukacja elementarna. Podstawy teoretyczne – wybrane zagadnienia*, z. 1, Warszawa, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli.
- Michalak R. (2011), *Poznanwanie świata przyrody jako kontekst rozwoju kompetencji poznawczych trzecioklasistów* [w:] H. Sowińska (red.), *Dziecko w szkolnej rzeczywistości. Założony a rzeczywisty obraz edukacji elementarnej*, Poznań, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza.
- Mietzel G. (2003), *Psychologia kształcenia. Praktyczny podręcznik dla pedagogów i nauczycieli*, Gdańsk, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Mikołajczak K. (2011), *Kompetencje emocjonalne dziecka w późnej fazie dzieciństwa* [w:] H. Sowińska (red.), *Dziecko w szkolnej rzeczywistości. Założony a rzeczywisty obraz edukacji elementarnej*, Poznań, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza.
- Mnich M. (2002), *Sprawność językowa dzieci w wieku wczesnoszkolnym*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Montessori M. (2005), *Domy dziecięce: metoda pedagogiki naukowej stosowana w wychowaniu najmłodszych dzieci*, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Morawski S. (1987), *Wstęp* [w:] *Zmierzch estetyki – rzekomy czy autentyczny*, t. 1, Warszawa, Czytelnik.
- Moss P. (2007), *Bringing politics into the nursery: Early childhood education as a democratic practice*, The Netherlands, Bernard van Leer Foundation.

- Muchacka B., Czaja-Chudyba I. (2007), *Strategia wspierania strukturyzacji wiedzy dziecka w sytuacjach edukacyjnych*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Mydlarski J. (1934), *Sprawność fizyczna młodzieży w Polsce*, „Przegląd Fizjologii Ruchu”, t. VI, s. 3–124.
- Nagajowa M. (1984), *Słowo do słowa*, Warszawa, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Niemierko B. (2009), *Diagnostyka edukacyjna*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Niss M. (2003a), *Mathematical competencies and the learning of mathematics: The Danish kom project*, http://www7.nationalacademies.org/MSEB/Mathematical_Competencies_and_the_Learning_of_Mathematics.pdf, dostęp: 30.08.2011.
- Niss M. (2003b), *Quantitative literacy and mathematical competencies*, tłum. M. Legutko, S. Turnau, <http://www.up.krakow.pl/kdm/MNiss.pdf>, dostęp: 29.12.2011.
- Nowacki T.W., Korabiowska-Nowacka K., Baraniak B. (2000), *Nowy słownik pedagogiki pracy*, Warszawa, Towarzystwo Wiedzy Powszechnej.
- Nowak-Łojewska A. (2008), *Między obiektywizmem a konstruktywizmem w edukacji dzieci* [w:] E. Filipiak (red.), *Rozwijanie zdolności uczenia się. Wybrane konteksty i problemy*, Bydgoszcz, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Nowakowska-Kempna I. (2001), *Edukacja semantyczna w nauczaniu początkowym* [w:] M.T. Michalewska (red.), *Problemy edukacji lingwistycznej*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Nowe perspektywy. Nauki społeczne dla gospodarki* (2011), <http://www.bepuser.pl/wp-content/uploads/2011/07/Nowe-perspektywy.pdf>.
- Oelszlaeger B. (2007), *Jak uczyć uczenia się? Środki i metody kształcenia samokontroli i samooceny w edukacji wczesnoszkolnej*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Ohme R.K. (1993), *O redukcji napięcia emocjonalnego wywołanego porażką. Fenomen towarzyszy niedoli*, „Przegląd Psychologiczny”, 36, nr 3, s. 293–303.
- Okoń W. (2004), *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Okońska-Walkowicz A., *Metoda projektów w kreowaniu społecznych i przedsiębiorczych postaw uczniów*, www.eakademiaprzyszlosci.pl/pub/files/Wystapienia/Metoda_projektow_w_kreowaniu_spolecznych_i_przedsiębiorczych_postaw_uczniow.ppt+www.eakademiaprzyszlosci.pl/pub/files/Wystapienia/Metoda_projektow_w_kreowaniu_spolecznych_i_przedsiębiorczych_postaw_uczniow, dostęp: 20.09.2011.
- Okońska-Walkowicz A., Plebańska M., Szaleniec H. (2009), *O kompetencjach kluczowych, e-learningu i metodzie projektów*, Warszawa, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, http://www.eakademiaprzyszlosci.pl/pub/files/Pliki_do_pobrania/O_kompetencjach_kluczowych_e-learningu_i_metodzie_projektow.pdf, dostęp: 22.11.2011.
- Okraszewski K., Rakowiecka B. (2002), *Przedsiębiorczość, mobilność, zaradność – postawy pilnie potrzebne*, „Wychowanie Techniczne w Szkole”, nr 1, s. 10–14.
- Olbrycht K., *Edukacja kulturalna – pytania o cele w świecie wielości podmiotów*, <http://kek.edu.pl/KEK/Olbrycht/Edukacja%20kulturalna.html>, dostęp: 22.02.2013.
- Olssen M. (1996), *Radical constructivism and its failings: Anti – realism and individualism*, „British Journal of Educational Studies”, 3, s. 275–295.

- Opinia Komisji Przemysłu, Badań Naukowych i Energii dla Komisji Kultury i Edukacji, strona internetowa PE, www.europarl.europa.eu, dostęp: 10.10.2011.
- Osiński W. (2003), *Antropomotoryka*, Poznań, Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego.
- Oszwa U. (2005), *Zaburzenia rozwoju umiejętności arytmetycznych*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Papert S. (1996), *Burze mózgow – dzieci i komputery*, tłum. T. Tymosz, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Pawłowska M. (2009), *Samokształcenie kluczowa kompetencja pracownika XXI wieku*, „Edukacja i Dialog. Czasopismo liderów edukacji Innowacje w oświacie”, nr 4, s. 46–49.
- Pelech J, Pieper G., Pieper G.W., *The comprehensive handbook of constructivist teaching: From theory to practice*, <http://www.fizyka.osw.pl/NAUCZANIE/Konstrukttywizm/tabid/177/Default.aspx>.
- Perkins D. (1999), *The many faces of constructivism*, “Educational Leadership”, 57(3), s. 6–11.
- Perret-Clermont A.N. (1991), *Rol socjalnych wzaimodejstwiw w razwitiu intelekta dzieci*, Moskwa, Pedagogika.
- Pętała M., Szydłowska A., Zarzeczna J. (oprac.) (2010), *Przedsiębiorczość w szkole*, http://szkola.kalinowka.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=223:przedsibiorczo-w-szkole&catid=42:projekty-edukacyjne&Itemid=62, dostęp 20.09.2011.
- Piaget J. (1966), *Narodziny inteligencji dziecka*, tłum. M. Przetacznikowa, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Piaget J. (1977), *Psychologia i epistemologia*, tłum. Z. Zakrzewska, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Piaget J. (1981), *Równoważenie struktur poznawczych*, tłum. Z. Zakrzewska, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Piaget J., Inhelder B. (1996), *Psychologia dziecka*, tłum. Z. Zakrzewska, Wrocław, Wydawnictwo Siedmioróg.
- Pillow B. (2008), *Development of children’s understanding of cognitive activities*, “Journal of Genetic Psychology”, 16, 4, 297–321.
- Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych i gimnazjów (2008), Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Dz. U. z 15 stycznia 2009 roku, Nr 4, poz. 17, http://bip.men.gov.pl/men_bip/akty_prawne/rozporzadzenie_20070823_2.pdf, dostęp: 8.08.2011.
- Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, DZ.U. z dnia 15 stycznia 2009 roku, nr 4, poz.17. Załącznik nr 2, http://bip.men.gov.pl/men_bip/akty_prawne/rozporzadzenie_20081223_zal_2.pdf, dostęp: 29.12.2011.

- Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych. I etap edukacyjny: klasy I–III, edukacja wczesnoszkolna. Załącznik nr 2 do Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. z późniejszymi zmianami: http://bip.men.gov.pl/men_bip/akty_prawne/rozporzadzenie_20081223_zal_2.pdf.
- Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego, www.men.gov.pl, dostęp: 09.10.2011.
- Polak K. (red.) (2004), *Edukacja kulturalna w szkole*, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Polak M., *Internet łączy nas coraz częściej*, Edunews.pl, dostęp: 27.04.2010.
- Polak M., *Konektywizm: połącz się, aby się uczyć*, Edunews.pl, dostęp: 29.03.2010.
- Polański K. (red.) (1993), *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Popek R. (1998), *Z badań nad uzdolnieniami plastycznymi młodzieży. Analiza psychologiczna*, Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Porębska R. (1982), *Osobowość i jej kształtowanie się w dzieciństwie i młodości*, Warszawa, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Potoniec K. (2011), *Bajki w edukacji międzykulturowej* [w:] A. Młynarczuk-Sokołowska, K. Potoniec, K. Szostak-Król (red.), *Przygody Innego. Bajki w edukacji międzykulturowej*, Białystok, Fundacja Edukacji i Twórczości.
- Potulicka E. (2007), *Edukacja dla demokracji* [w:] M. Dudzikowa, M. Czerepaniak-Walczak (red.), *Wychowanie. Pojęcia – procesy – konteksty*, Gdańsk, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Profil europejskiego pracownika, czyli kluczowe kompetencje wg Unii Europejskiej*, http://www.praca.pl/poradniki/rynek-pracy/profil-europejskiego-pracownika,czyli-kluczowe-kompetencje-wg-unii-europejskiej_pr-88.html, dostęp: 29.12.2011.
- Program KREATOR, www.wsipnet.pl/oswiata/arts.php?dz=9&nid=372, dostęp: 29.01.2011.
- Program rozwijania kompetencji kluczowych w zakresie nauk matematyczno-przyrodniczych, przedsiębiorczości i umiejętności uczenia się uczniów szkół ponadgimnazjalnych, [www.drogadokariery.eu/kkd2_files/pliki/1\(2\).pdf](http://www.drogadokariery.eu/kkd2_files/pliki/1(2).pdf), dostęp: 20.09.2011.
- Program rozwijania umiejętności uczniów szkół POLSKI WSCHODNIEJ realizowany przez Wyższą Szkołę Ekonomii i Innowacji w Lublinie. Autorski program rozwijania kompetencji kluczowych w zakresie przedsiębiorczości, województwo lubelskie, www.zseskarzysko.ehost.pl/index.php?page=strony&ids=12, dostęp: 22.11.2011.
- Przewęda R. (1985), *Uwarunkowania poziomu sprawności fizycznej polskiej młodzieży szkolnej. Z Warsztatów Badawczych*, Warszawa, Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego.
- Przyborowska-Klimczak A., Skrzydło-Tefelska E. (1996), *Dokumenty europejskie. Traktaty Wspólnot Europejskich Jednolity Akt Europejski, Traktat z Maastricht. Układ Europejski*, t. 1, Lublin, Wydawnictwo Morspol.

- Przybyła E. (2008), *Edukacja zdrowotna. Przewodnik do studiów*, Katowice, Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego.
- Pytlarczyk J. (2007), *Diagnoza rozwoju dziecka podstawą planowania procesu edukacyjnego w przedszkolu i szkole*, Warszawa, Wydawnictwo Juka.
- Rabczuk W. (2008), *O potrzebie kształtowania kompetencji międzykulturowych (nauczycieli, uczniów)* [w:] K. Żegnatek (red.), *Kompetencje współczesnego nauczyciela*, Warszawa, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP.
- Raczek J. (1986), *Tendencje przemian w rozwoju sprawności motorycznej populacji szkolnej* [w:] J. Raczek (red.), *Motoryczność dzieci i młodzieży*, Katowice, Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego.
- Raven J. (1988), *The assessment of competences*, "British Journal of Educational Psychology", 3, s. 98–126.
- Reclik R. (2007), *Kompetencje matematyczne uczniów kończących pierwszy etap kształcenia – rzeczywistość a oczekiwania nauczycieli* [w:] R. Piwowarski (red.), *Dziecko, sukcesy i porażki*, Warszawa, Instytut Badań Edukacyjnych.
- Rickert W. (1996), *Człowiek i kultura* [w:] A. Mencwel (red.), *Wiedza o kulturze*, cz. I: *Antropologia kultury*, Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Rittel T. (1994), *Podstawy lingwistyki edukacyjnej*, Kraków, Wydawnictwo Naukowe WSP.
- Roth G. (1997), *Das Gehirn und seine Wirklichkeit. Kognitive Neurobiologie und ihre philosophischen Konsequenzen*, Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- Rowland T., Thomas W. (1990), *Developmental aspects of physiological function relating to aerobic exercise in children*, "Sports Medicine", 4, s. 255–266.
- Rowland T., Vanderburgh P., Cunningham L. (1997), *Body size and the growth of maximal aerobic power in children: a longitudinal analysis*. *Pediatric Exercise Science*, "Champaign", 3, s. 262–274.
- Rozenberg M. (2008), *Motywacja w dydaktyce języków obcych z perspektywy konstruktywizmu* [w:] A. Michońska-Stadnik, Z. Wąsik (red.), *Nowe spojrzenia na motywację w dydaktyce języków obcych*, t. 1, Wrocław, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Filologicznej.
- Rozporządzenie MEN z dnia 17 listopada 2010 roku w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych, Dz. U. z 2010 r. Nr 228, poz. 1487–1488.
- Rozporządzenie MEN z dnia 18 stycznia 2005 roku w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych, Dz. U. z 2005 r. Nr 19, poz. 167.
- Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 2, Dz. U. z dnia 15 stycznia 2009 r. Nr 4, poz. 17.
- Rozwijanie kompetencji matematycznych i podstawowych kompetencji naukowych i technicznych w projektach współpracy europejskiej*, „Gazeta Prawna”, 14 grudnia 2010.

- Rożek B., *Aktywizacja uczniów klas wczesnoszkolnych w procesie nauczania – uczenia się*, www.szkolakarsin.booo.pl/publik/rozek/aktywiza.doc, dostęp: 22.11.2011.
- Różycka R. (red.) (2004), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 3. Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Rura G., Klichowski M. (2011), *Kompetencje matematyczne – założone sposoby kształtowania i dyskursy popkulturowe* [w:] H. Sowińska (red.), *Dziecko w szkolnej rzeczywistości. Założony a rzeczywisty obraz edukacji elementarnej*, Poznań, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Saarni C. (1999), *Kompetencje emocjonalne i samoregulacja w dzieciństwie* [w:] P. Salovey, D.J. Sluyter (red.), *Rozwój emocjonalny a inteligencja emocjonalna*, tłum. M. Karpiński, Poznań, Dom Wydawniczy Rebis.
- Sacher W.A. (2004), *Słuchanie muzyki a kształtowanie emocjonalności dzieci*, Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Saduś Z. (2003), *Jak pomóc uczniowi w nauce ortografii. Poradnik dla nauczycieli i rodziców*, Opole, Wydawnictwo Oświatowe „Promyk”.
- Sajdera J. (2006), *Formy wychowania społecznego w przedszkolu* [w:] S. Włoch (red.), *Edukacja przedszkolna w teorii i praktyce*, Opole, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Satir V. (2002), *Mapa twojej rodziny* [w:] J. Stewart (red.), *Mosty zamiast murów. O komunikowaniu się między ludźmi*, tłum. J. Kowalczyńska, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Schaffer H.R. (1994), *Wzajemność kontroli we wczesnym dzieciństwie* [w:] A. Brzezińska, G. Lutowski (red.), *Dziecko w świecie ludzi i przedmiotów*, tłum. A. Brzezińska, K. Warchoł, Poznań, Zys i S-ka.
- Schaffer H.R. (2005), *Psychologia dziecka*, tłum. A. Wojciechowski, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Schaffer H.R. (2010), *Psychologia rozwojowa. Podstawowe pojęcia*, tłum. R. Andruszko, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Schilling D. (2008), *Jak wykształcić inteligencję emocjonalną: 50 pomysłów ćwiczeń*, tłum. S. Kuchta, wyd. I, Warszawa, Fraszka Edukacyjna.
- Sepkowska Z., Żurkowski F. (1997), *Przedsiębiorczość komunikacja interpersonalna. Istota przedsiębiorczości*, wyd. I, Warszawa, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Shugar G.W., Smoczyńska M. (red.) (1980), *Badania nad rozwojem języka dziecka*, tłum. zbiorowe, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Siek-Piskozub T. (1995), *Gry, zabawy i symulacje w procesie glottodydaktycznym*, Poznań, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Siek-Piskozub T. (2001), *Uczyć się bawiąc, strategia ludyczna na lekcji języka obcego*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Sienkiewicz-Wilowska J.A. (2011), *Jak wprowadzać dziecko w świat kultury?*, „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 11, s. 20–27.
- Silberman M. (2005), *Uczymy się uczyć*, tłum. J. Rybski, Gdańsk, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

- Siwek H. (2005), *Dydaktyka matematyki. Teoria i zastosowania w matematyce szkolnej*, Warszawa, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Sławińska M. (2010), *Konstruowanie wiedzy na zajęciach w przedszkolu*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Sławińska T. (2000), *Uwarunkowania środowiskowe w rozwoju motoryczności dzieci wiejskich*, Wrocław, Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego.
- Słodownik-Rycaj E. (1998), *Rozwijanie mowy komunikatywnej dziecka*, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Słownik języka polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl>, dostęp: 8.09.2010.
- Smółka L. (2004), *Kompetencja komunikacyjna dzieci sześciu-siedmioletnich*, Kraków, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Smółka P. (2008), *Kompetencje społeczne. Metody pomiaru i doskonalenia umiejętności interpersonalnych*, Kraków, Oficyna Wolters Kluwer Polska.
- Smykowski B. (2005), *Wiek przedszkolny. Jak rozpoznawać ryzyko i jak pomagać?* [w:] A.I. Brzezińska (red.), *Psychologiczne portrety człowieka*, Gdańsk, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Smyrnova-Trybulka E., Stokłosa M. (2002), *Z doświadczenia prowadzenia przedmiotu „Metody komputerowego wspomagania nauczania na studiach*, Materiały konferencyjne: *Informatyka w Szkole*, t. XVIII, Toruń – Wrocław, UMK, Instytut Informatyki UW, MEN.
- Sobel D.M., Li J., Corriveau K.H. (2007), “*They danced around in my head and i learned them*”: *Children’s developing conceptions of learning*, “*Journal of Cognition and Development*”, 8(3), s. 345–369.
- Sobol E. (1993), *Mały słownik języka polskiego*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Sowińska H. (2004), *Szkoła jako miejsce życia i rozwoju dziecka* [w:] H. Sowińska, R. Michalak (red.), *Edukacja elementarna jako strategia zmian rozwoju dziecka*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Sowińska H. (2011), *Rozwój kompetencji społecznych dziecka na etapie edukacji wczesnoszkolnej* [w:] H. Sowińska (red.), *Dziecko w szkolnej rzeczywistości. Założony a rzeczywisty obraz edukacji elementarnej*, Poznań, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Stawinoga R. (2001), *Twórcze przyswajanie i używanie języka przez dziecko* [w:] M.T. Michalewska, M. Kisiel (red.), *Problemy edukacji lingwistycznej. Teoria i praktyka edukacyjna w zmieniającej się Europie*, t. 1: *L. Kształcenie języka ojczystego dziecka*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Stech K. (2002), *Kompetencje zawodowe nauczycieli – spojrzenie na problem* [w:] W.K. Ferenc, E. Kozioł (red.), *Kompetencje nauczyciela wychowawcy*, Zielona Góra, Wydawnictwo Uniwersytetu Zielonogórskiego.
- Stefańska-Klar R. (1995), *Rozwój kompetencji społecznych dziecka a proces socjalizacji. Wybrane zagadnienia* [w:] E. Mandal, R. Stefańska-Klar (red.), *Współczesne problemy socjalizacji*, Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

- Stein D., Julian U. (2003), *Should the main objective of adapter physical education the development of motor skills or the development of self-esteem*, "The Journal of Physical Education, Recreation & Dance", Nov./Dec., 74, s. 235–246.
- Stemplewska-Żakowicz G. (1996), *Osobiste doświadczenie a przekaz społeczny. O dwóch czynnikach rozwoju poznawczego*, Wrocław, Wydawnictwo „Leopoldinum” Fundacji dla Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Stewart J. (2008), *Komunikacja interpersonalna: kontakt między osobami* [w:] J. Stewart (red.), *Mosty zamiast murów. O komunikowaniu się między ludźmi*, tłum. J. Suchecki, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Strategia rozwoju sportu w Polsce do roku 2012, cele i zadania*, dokument przygotowany przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 11 lutego 2003.
- Strelau J. (1979), *Świadomość i jej funkcja regulacyjna w przebiegu czynności człowieka* [w:] J. Strelau, A. Jurkowski, Z. Putkiewicz (red.), *Podstawy psychologii dla nauczycieli*, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Strelau J. (red.) (2000), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, t. 2, Gdańsk, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Strzyżewski S. (1990), *Proces wychowania w kulturze fizycznej*, Warszawa, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Suświłło M. (red.) (2009), *Rozwijanie wielorakich zdolności człowieka. Wybrane zagadnienia*, Toruń, Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Sysło M.M., Jochemczyk W., *Edukacja informatyczna w nowej podstawie programowej*, publikacja elektroniczna, strona Biblioteki Cyfrowej Ośrodka Rozwoju Edukacji: www.bc.ore.edu.pl, dostęp: 10.10.2011.
- Szafraniec M. (2005), *Edukacja interkulturowa on-line jako przykład zachowania podmiotowości w edukacji w ramach globalnego społeczeństwa informacyjnego*, „Gazeta IT”, 12.09.2005.
- Szafraniec K. (2011), *Młodzi 2011*, Warszawa, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów.
- Szczurkiewicz S. (1998), *Rozwój psychospołeczny a tożsamość*, Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Szeffler E. (2003), *Kompetencje czytelnicze uczniów w młodszym wieku szkolnym*, Bydgoszcz, Wydawnictwo Uniwersytety Kazimierza Wielkiego.
- Szempruch J. (2006), *Kompetencje i zadania nauczyciela w procesie przekształcania szkoły* [w:] B. Muchacka (red.), *Szkola w nauce i praktyce edukacyjnej*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Szewczuk W. (1998), *Encyklopedia psychologii*, Warszawa, Fundacja „Innowacja”.
- Szmidt K.J. (red.) (2003), *Dydaktyka twórczości. Koncepcje – problemy – rozwiązania*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Szostak-Król K. (2011), *Inny bliski i daleki – rozważania o potrzebie edukacji międzykulturowej we wczesnej edukacji dziecka* [w:] A. Młynarczuk-Sokołowska, K. Potoniec, K. Szostak-Król (red.), *Przygody Innego. Bajki w edukacji międzykulturowej*, Białystok, Fundacja Edukacji i Twórczości.

- Szpotowicz M. (2011), *Lekcja języka obcego w nauczaniu wczesnoszkolnym*, „Nauczanie Wczesnoszkolne”, nr 1, s. 4–11.
- Szpotowicz M., Szulc-Kurpasa M. (2000), *Język angielski w zintegrowanym nauczaniu początkowym. Program nauczania dla klas I–III szkoły podstawowej. I etap edukacyjny*, Oxford – Warszawa, Oxford University Press.
- Szuman S. (1962), *O sztuce i wychowaniu estetycznym*, Warszawa, Państwowy Zakład Wydawnictw Szkolnych.
- Szymczak M. (red.) (1998), *Słownik języka polskiego*, t. 3, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Śliwerski B. (2006), *Pedagogika wobec edukacji, polityki oświatowej i badań naukowych*, t. 2, Gdańsk, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Śniadek B. (1997), *Konstruktivistyczne podejście do nauczania o świetle i jego własnościach* [w:] S. Dylak (red.), *Przyroda. Badanie. Język. Przyrodnicze rozumowanie i komunikowanie się najmłodszych*, Warszawa, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli.
- Światowy G. (2008), *Teoretyczne i metodyczne implikacje komunikacji marketingowej w Europie wielu kultur językowych* [w:] *Komunikacja marketingowa w Europie wielu kultur językowych*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 17.
- Świeca M. (1996), *Rola pedagoga w rozwoju osobowości uczestników zajęć teatralnych* [w:] J.M. Śnieciński (red.), *Świat człowieka i świat sztuki*, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Tałyżina N.F. (1988), *Uprawienie procesom uswojenia wiedzy*, Moskwa, Proswieszczenie.
- Tartas T. (1993), *Ekspresja plastyczna dzieci*, „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 7, s. 410–412.
- The 5E instructional model. Biological Science Curriculum Study (BSCS) (2006), <http://www.bsccs.org/pdf/bsccs5eexecsummary.pdf>, dostęp: 3.01.2012.
- Tischner J. (1982), *Myslenie według wartości*, Kraków, Społeczny Instytut Wydawniczy „Znak”.
- Tokarska E., Kopała J. (red.) (2009/2010), *Zanim będę uczniem. Program wychowania przedszkolnego*, Warszawa, Wydawnictwo „Edukacja Polska”.
- Trempała J. (red.) (2011), *Psychologia rozwoju człowieka*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Trochimiak B. (2010), *Model pracy z uczniem z specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w przedszkolu, szkole podstawowej, gimnazjum i szkole ponadgimnazjalnej* [w:] *Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Materiały dla nauczycieli*, Warszawa, Ministerstwo Edukacji Narodowej.
- Trusz S. (2010), *Efekt oczekiwań interpersonalnych w edukacji*, Kraków, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Trzebiński J. (red.) (2002), *Narracja jako sposób rozumienia świata*, Gdańsk, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Tucholska K. (2007), *Kompetencje temporalne jako wyznacznik dobrego funkcjonowania*, Lublin, Towarzystwo Naukowe KUL.
- Turner J.S., Helms D.B. (1999), *Rozwój człowieka*, tłum. S. Lis i in., Warszawa, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.

- Twardowska A., *Metody nauczania języków obcych. Eklektyzm w nauczaniu*, www.nkjo-legnica.oswiata.org.pl, dostęp:15.12.2010.
- Twardowski A. (2004), *Strategie nauczania wspierające rozwój psychiczny dziecka*, „Wychowanie w Przedszkolu”, 4, s. 195–201.
- Tzuriel D. (2000), *Dynamic assessment of young children: Educational and intervention perspectives*, „Educational Psychology Review”, 12, 4, s. 385–435.
- Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Informator* (2010), Warszawa, Ministerstwo Edukacji Narodowej.
- Urbańczyk S. (red.) (1978), *Encyklopedia wiedzy o języku polskim*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz. U. 1991 Nr 95, poz. 425.
- Uszyńska-Jarmoc J. (2003), *Twórcza aktywność dziecka. Teoria – rzeczywistość – perspektywy rozwoju*, Białystok, Wydawnictwo Trans Humana.
- Uszyńska-Jarmoc J. (2005), *Wybrane problemy organizowania uczenia się dzieci we wczesnym dzieciństwie* [w:] A. Cichocki (red.), *Edukacja elementarna szansą nowej jakości wychowania*, Białystok, Wydawnictwo Trans Humana.
- Uszyńska-Jarmoc J. (2007), *Od twórczości potencjalnej do autokreacji w szkole*, Białystok, Wydawnictwo Trans Humana.
- Uszyńska-Jarmoc J. (2009a), *Mistyfikacja wspomaganie rozwoju dziecka w podstawie programowej*, „Problemy Wczesnej Edukacji”, Numer specjalny, s. 96–101.
- Uszyńska-Jarmoc J. (2009b), *O potrzebie budowania koncepcji uczenia się, jak się uczyć* [w:] L. Hurlo, D. Klus-Stańska, M. Łojko (red.), *Paradygmaty współczesnej dydaktyki*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Uszyńska-Jarmoc J. (2010), *Narracja metodą przejścia dziecka od nowicjusza do eksperta uczenia się, jak się uczyć*, „Problemy Wczesnej Edukacji”, 2, s. 89–98.
- Uszyńska-Jarmoc J. (2011), *Rola i rodzaje motywacji w procesie uczenia się przez całe życie – nowe perspektywy teoretyczne i metodologiczne* [w:] A. Cudowska (red.), *Kierunki rozwoju edukacji w zmieniającej się przestrzeni społecznej*, Białystok, Wydawnictwo Trans Humana.
- Uszyńska-Jarmoc J. (w druku), *„Rozumiem siebie i szkołę, umiem i chcę się uczyć” – Metauczenie się dziecka w świetle wyników badań jakościowych*.
- Wadsworth B.J. (1998), *Teoria Piageta. Poznawczy i emocjonalny rozwój dziecka*, tłum. M. Babiuch, Warszawa, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Weiner A. (2010), *Kompetencje muzyczne dzieci w młodszym wieku szkolnym: determinanty, zależności, perspektywy rozwoju*, Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Więckowski R. (1998), *Pedagogika wczesnoszkolna*, Warszawa, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Wilgocka-Okoń B. (2003), *Gotowość szkolna dzieci sześcioletnich*, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Williams M., Burden R. (2000), *Psychology for language teachers: A social constructivist approach*, Cambridge, Cambridge University Press.

- Witkowski L. (2000), *Edukacja i humanistyka. Nowe konteksty humanistyczne dla nowoczesnych nauczycieli*. Warszawa, Instytut Badań Edukacyjnych.
- Witkowski L. (2000), *Rozwój i tożsamość w cyklu życia. Studium koncepcji Erika H. Eriksona*, wyd. II, Toruń, WIT-GRAF.
- Włoch S. (red.) (2009), *Wczesna edukacja dziecka – perspektywy i zagrożenia*, Opole, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Wojnar I. (1980), *Teoria wychowania estetycznego – zarys problematyki*, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Wojnar I. (1982), *Wychowanie estetyczne* [w:] B. Suchodolski (red.), *Pedagogika*, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Wood D., Bruner J.S., Ross G. (1976), *The role of tutoring in problem solving*, "The Journal of Child Psychology and Psychiatry", 17, 2, s. 89–100.
- Wojnarowska B., Sokołowska M. (2001), *Ścieżka edukacyjna – edukacja prozdrowotna i promocja zdrowia w szkole*, Warszawa, KOWEZ.
- Wuest D.A., Bucher C.A. (1991), *Foundations of physical educations and sport (11th ed.)*, St. Louis, Mosby Year Book.
- Wygotski L.S. (1971a), *Problemy nauczania i rozwoju umysłowego w wieku szkolnym* [w:] L.S. Wygotski, *Wybrane prace psychologiczne*, tłum. E. Flesznerowa, J. Fleszner, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Wygotski L. (1971b), *Wybrane prace psychologiczne*, tłum. E. Flesznerowa, J. Fleszner, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Wygotski L.S. (1978), *Narzędzie i znak w rozwoju dziecka*, tłum. B. Grell, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Wygotski L. (1989), *Myslenie i mowa*, tłum. E. Flesznerowa, J. Fleszner, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Zajączkowski G. (red.) (2007), *Metodyka szkoleń eLearningowych. Materiały szkoleniowe. Projekt Want2Learn*, Gliwice, Kana.
- Zakrzewska B. (1996), *Trudności w czytaniu i pisaniu: modele ćwiczeń*, Warszawa, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE), Dziennik Urzędowy UE L394/10, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:pl:PDF>, dostęp: 8.08.2011.
- Zawadowska J. (2007), *Parlament Europy i Rada Europy przypominają o kompetencjach kluczowych*, „Dyrektor Szkoły”, nr 9(165), s. 24–26.
- Zbróg Z. (2008/2009), *Konstruktywistyczna strategia aktywizowania uczniów*, „Nauczanie Początkowe”, nr 1, s. 33–40.
- Zimbardo P.G., Jonson R.L., McCann V. (2010), *Psychologia. Koncepcje kluczowe*, tłum. J. Radzicki, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Zwiernik J. (1996), *Alternatywa w edukacji przedszkolnej. Studium teoretyczno-empiryczne*, Wrocław, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

- Żuchelkowska K. (2011), *Konstruktywizm w wyrównywaniu szans edukacyjnych dzieci przedszkolnych*, „Edukacja”, nr 2, s. 79–87.
- Żylińska M. (2009), *Konstruktywistyczna dydaktyka języków obcych*, „Języki Obce w Szkole”, nr 1.